

Boekbesprekingen

Katie Barclay, *Academic Emotions. Feeling the Institution*, Series Cambridge Elements in Histories of Emotions and the Senses (Cambridge: Cambridge University Press, 2021), Paperback, 80 pp., € 25,45

De opening van het academisch jaar is een feestelijke gebeurtenis waarin de start van een nieuw avontuur vol ideeën wordt gevierd. Het betekent het inluiden van een nieuw jaar van onderzoek en onderwijs, vaak gepaard met recente politieke besluiten. Maar het betekent ook: studenten inschrijven, roosters maken, een ander menu in de kantine bedenken, het spreekuur van de bedrijfsarts, checken of elektronica het nog steeds doet in de collegezalen, het verwelkomen van jonge bewoners in de stad en nog zoveel meer. De opening van het academisch jaar wordt in de eerste plaats vormgegeven aan de hand van een geritualiseerde optocht van mannelijke en vrouwelijke hoogleraren in toga. Deze mensen zijn verantwoordelijk voor van alles en nog wat: een gigantische instelling besturen, soms ook een academisch ziekenhuis, een corps aan wetenschappelijke docenten aansturen, afdelingen goed laten lopen, nieuw onderzoek genereren en vaak daarnaast ook nog kwalitatief goed onderwijs geven in een vriendelijke dialoog met studenten. Omdat ruimtes van de vaak honderden jaren oude Nederlandse academiegebouwen beperkt zijn, is deze voormoderne rite-de-passage maar voor een heel klein deel van het totale personeel toegankelijk, en meestal zijn het de hoogleraren zelf, samen met een aantal bestuurders en vertegenwoordigers van studentenverenigingen, die eraan deelnemen. Het ritueel geeft in essentie weer waar het Katie Barclay om lijkt te gaan in haar boek: het moderne academische zelf ('the academic self') is het product van een historisch gegroeide gedisciplineerde academische training. Het boek is relevant en verschijnt op een gunstig moment, waarin steeds meer aandacht is voor de kwaliteit van het academisch onderwijs, ook in verhouding tot het onderzoek. Professor Barclay is directeur van het 'ARC Centre of Excellence in the History of Emotions' en hoofd van de afdeling Geschiedenis en Klassieke Talen aan de Universiteit van Adelaide. Ze kent dus het klappen van de zweep. Zoals Barclay uitlegt, is de academische training heel specifiek gericht op individueel talent en daarom uitzonderlijk, omdat het gepaard gaat met een uniek soort mentale eigenschap die een persoon wordt geacht te bezitten. In tegenstelling tot andere opleidingen, waarbij talent ingezet wordt om goede vakmensen op te leiden, bestaat een universiteit bij gratie van uniciteit van talent bij haar wetenschappelijke medewerkers. Barclay

Boekbesprekingen

laat goed zien dat hier tevens de kwetsbaarheid van de instelling ligt. Mede hierom is het boek boeiend, relevant en interessant om te lezen.

De ontwikkeling van het prototypische beeld van de geleerde, of het vermeende 'genie', heeft oude wortels en gaat terug tot de lange geschiedenis van geleerdheid in de oudheid, en het ontstaan van kloosterscholen in de middeleeuwen. Waar in de vroegmoderne tijd melancholie of depressie vaak werden gezien als een aspect van iemands genialiteit, en geleerden zich daarom ook het liefst zo profileerden, wordt het beeld van de 'verstrooide professor' tegenwoordig vooral beschreven in termen van disfunctionaliteit. De hedendaagse succesvolle wetenschapper is 'cool', hij of zij Twittert, zoomt en reist erop los, en weet ingewikkelde boodschappen eenvoudig te vertalen naar een breed publiek. Het is niet de bedoeling dat uitingen van wetenschap te expressief zijn, of zelfs emotioneel worden, omdat dit bijdraagt tot een beeldvorming van disfunctionaliteit en persoonlijk falen.¹ Het moderne academische beeld van 'being institutionalized', zoals Barclay het noemt, is niet zonder risico's. In de eerste plaats vanwege een vereenzelviging tussen de persoon en de instelling, waardoor er geen ruimte meer bestaat tussen wat 'academisch' is en wat 'zelf'. Je thuis voelen bij een instelling is iets anders dan het ontwikkelen van een intrinsieke passie voor een onderwerp, een emotie die per slot van rekening niet-institutioneel gebonden is. Het principe dat een specifiek talent van het menselijk brein gepaard gaat met een complex aan emoties van authenticiteit en integriteit is voor de moderne academicus dan ook niet meer een vanzelfsprekendheid. De instelling realiseert systematisch een disciplinerende van de medewerkers door middel van besturingsprocessen, procedures, en discoursen die culminerend in een ideaalbeeld van het academische 'zelf', waarin passie en emotie, toch essentieel voor het wezen van de wetenschap, worden gereduceerd – een ontwikkeling waar Michel Foucault decennia geleden al op wees in zijn beschrijving van 'technieken van het zelf' of 'het gepassioneerde ongecontroleerde zelf'.²

Katie Barclay signaleert hoe gevoelens rondom de academie en wetenschap zich ontwikkeld hebben van een gepassioneerde roeping tot uitingen van emoties als een politieke handeling. Een dergelijke observatie maakt ook Naomi Ellemers, keynotespreker tijdens de opening van dit academische jaar aan de Universiteit Utrecht, in haar boek *The Moral Organization* (2022). In deze studie, die ze samen met Dick de Gilder heeft geschreven, zet ze uiteen hoe programma's van universiteiten voor het overgrote deel leunen op kwantitatieve en marktconforme modellen die gebaseerd zijn op rationale keuzes, zonder dat hierbij specifieke sectoren, contexten, of 'real-life' economische problemen worden meegenomen.³ Analooq aan

deze gedachte beschrijft Katie Barclay in haar boek de term ‘the quantified self’, expliciet refererend aan Søren Kierkegaard’s ‘quantifying siren song’ (uit 1846). Dit begrip veronderstelt, vanuit een democratisch principe, dat prestaties van mensen aan de hand van technologie en op basis van eenzelfde meetinstrument op objectieve wijze gemeten kunnen worden. Maar hoe goed bedoeld ook, een dergelijk principe gaat gepaard met aanzienlijk verlies. Het spoort mensen aan tot onethisch gedrag: dat wat gemeten moet worden binnen een systeem, gaat vooraf aan de intrinsieke waarde en gemeengoed van iets, of iemand, dat het systeem geacht wordt te meten. Het verlies van subjectiviteit en passie waarmee dit proces gepaard gaat, leidt tot een rechtstreekse ontkenning van de ethische basis van menselijkheid waarop de universiteit en de samenleving als geheel leunt.⁴ Hier kom ik terug op het punt van kwetsbaarheid bij het individuele wetenschappelijk talent als lid van een academische instelling. De spanning tussen het institutioneel gedreven vocabulaire van ‘excellent’, ‘top’, ‘competitief’ naast de verwachte ‘bescheidenheid’ en ‘beschaafdheid’ van de mensen die hieraan zouden moeten bijdragen, wordt, vooral door vrouwen stelt Barclay, als een schier onmogelijke opgave beschouwd.⁵ Dergelijke emoties die de ‘ziel’ van de instelling raken spelen vooral op bij sociaaleconomische ongelijkheid of gevoelens van bestaansonzekerheid binnen de instelling.⁶ Hoewel plezier in onderwijs geven en ruimte voor vernieuwing in onderzoek wetenschappelijke medewerkers de meeste voldoening geven, ervaren velen een angst voor de ‘publish or perish’ cultuur tijdens het schrijven en publiceren, terwijl deze activiteit juist de basis zou moeten vormen voor het gemeenschappelijk belang waaraan de academie bijdraagt.⁷ Ongelukkig hierover zijn, juist omdat dit aspect de intrinsieke passie van iemand zelf betreft, kan resulteren tot pijn in het lichaam of psychische problemen, een onderwerp waar Barclay een hoofdstuk apart aan wijdt.⁸ Met zorg voor een leefbare toekomst, laat Katie Barclay zien dat het culturele en intellectuele kapitaal van universiteiten, waar de hele (inter-)nationale gemeenschap op leunt, zich niet begeeft in een efficiënt proces van acculturatie van de academie door middel van onderzoek en onderwijs.⁹ Zowel de academie en de samenleving varen wel bij veilige emotionele verbindingen tussen onderzoekers, andere medewerkers van de universiteit, studenten, en de samenleving. Ruimte voor ‘het academische Zelf’ als een deel van een completer mensbeeld is daarvoor een vereiste, om zo ook voor de toekomst creatieve mensen binnenboord te blijven houden.

Babette Hellemans

Boekbesprekingen

Noten

1. Barclay, *Academic Emotions. Feeling the Institution*, 10-11.
2. Michel Foucault, 'Les Techniques de soi', in: *Dits et écrits II* (Paris: Quarto, 2001), 1602-1632. Ook in het Engels verkrijgbaar: *Technologies of the Self: A Seminar with Michel Foucault*, uitgegeven door Luther Martin, Huck Gutman, en Patrick Hutton (Londen: Tavistock, 1988).
3. Naomi Ellemers en Dick de Gilder, *The Moral Organization: Key Issues, Analyses, and Solutions* (Cham: Springer 2022), 20.
4. Barclay, 32.
5. Barclay, 34.
6. Barclay, 'Finding Place', 23-32, 48.
7. Barclay, 39, 41.
8. Barclay, 'Suffering Bodies and the Absent Norm', 42-50.
9. Barclay, 23-27.